

Rapport 39

JOnG!-Geboortecohorte: kencijfers opvoeding en gezin bij kinderen van 30-36 maanden

Promotor: Karla Van Leeuwen
Co-promotor: Annemie Desoete, Karel Hoppenbrouwers
Onderzoeker: Sofie Rousseau

Samenvatting

Dit rapport ontsluit kencijfers van de geboortecohorte in de JOnG! studie over opvoedingsbeleving, draagkracht in de opvoeding, gezinsfunctioneren, emotionele problemen bij de ouder en meegemaakte gebeurtenissen op het moment dat het kind 30 maanden was, over opvoedingsbelasting en opvoedingsgedrag op 30 en 36 maanden, en over gedrags- en emotionele problemen bij het kind op 36 maanden.

Respondenten. Op het meetmoment waarop de kinderen 30 maanden waren, hebben in totaal 1059 respondenten een schriftelijke vragenlijst ingevuld, op het meetmoment waarop de kinderen 36 maanden waren, bestond de steekproef uit 1146 respondenten. Dit waren meestal moeders, zoals gevraagd in de uitnodiging bij de vragenlijst. Op beide meetmomenten was ongeveer 96% van de respondenten biologische moeder van het kind, en ongeveer 3% biologische vader. Hoewel de deelnemers op de twee meetmomenten niet allemaal dezelfde personen waren, zijn er nauwelijks verschillen tussen de groepen op vlak van opleiding en herkomst van de moeder en de vader, en de taal die de moeder gebruikt bij de zorg en opvoeding van haar kind. Als we enkele kenmerken van de deelnemers van de meetmomenten op 30 en 36 maanden vergelijken met de oorspronkelijke steekproef op 3 maanden valt op dat er een uitval is van laag geschoolde en niet-Belgische moeders.

Opvoedingspercepties op 30 maanden. Ongeveer 95% van de respondenten vindt het opvoeden van hun kind van 30 maanden *verrijkend*. Toch gaan er ook emotionele en instrumentele kosten mee gepaard. Sommige respondenten voelen zich *sociaal geïsoleerd*. Ongeveer een derde meent dat zorgen voor het kind een inbreuk pleegt op de tijd die men met de partner of met vrienden wil doorbrengen. Ongeveer twee derden rapporteert minder tijd om te doen wat men graag doet. Iets minder dan een vijfde meent dat het opvoeden voor spanningen in de relatie met de partner zorgt. Het opvoeden van het kind als *emotioneel uitputtend* ervaren, komt bij 14% van de ouders voor, terwijl bijna een vierde de zorg voor het kind als *lichamelijk uitputtend* ervaart. Ongeveer twee derden is het er eerder wel tot helemaal mee eens dat hun kind grootbrengen een *grote financiële inspanning* vraagt. Ongeveer een vijfde van de ouders maakt zich zorgen over de toekomst van dit kind. De meerderheid meent dat de sociale omgeving *steun* biedt bij de opvoeding. Toch is ongeveer een vijfde het er eerder of helemaal niet mee eens dat vrienden en familie helpen om voor hun kind te zorgen en een derde meent dat de gemeenschap waartoe men behoort geen sociale ondersteuning biedt.

Naargelang het diploma van de moeder zijn er enkele verschillen op vlak van opvoedingsbeleving. Bij moeders zonder diploma secundair onderwijs (SO) wordt de opvoeding significant meer als een *verrijking* ervaren dan bij moeders met een diploma SO of hoger onderwijs (HO). Bij gezinnen met hoger

opgeleide moeders wordt meer sociale steun gerapporteerd dan bij gezinnen met moeders met een diploma SO, die op hun beurt weer meer steun aangeven dan moeders zonder diploma SO. In gezinnen met moeders met een diploma HO is er frequenter sprake van een gevoel dat zorg voor een kind sociale activiteiten met partner en vrienden en tijd voor zichzelf belemmert, en relatiespanning kan opleveren dan in gezinnen met moeders met én zonder een diploma SO. In gezinnen waar moeders niet van België afkomstig zijn, wordt significant minder steun van de omgeving gerapporteerd en minder toewijding dan in gezinnen met Belgische moeders.

Draagkracht in de opvoeding op 30 maanden. De meerderheid van de respondenten geeft aan redelijk goed tot goed te weten hoe ze doeltreffend met het *gedrag van hun kind* op de leeftijd van 30 maanden kunnen omgaan. De top drie van thema's waar ze 'helemaal niet' of 'niet zo goed' mee kunnen omgaan, ziet er als volgt uit: het kind van 30 maanden vraagt constant aandacht (27,7%), weigert te eten (26,9%) en treuzelt met eten (25,1%). Respondenten geven vaker aan 'redelijk' tot 'goed' te kunnen *omgaan met situaties* dan met het (probleem)gedrag van hun kind. De top drie van situaties waarmee de respondenten 'helemaal niet' of 'niet zo goed' kunnen omgaan, is als volgt: het huishouden doen met het kind erbij (16,9%), aan de telefoon zijn met het kind erbij (16,5%), het kind op het potje/de wc laten gaan (15,9%).

In gezinnen met een hooggeschoolde moeder wordt meer draagkracht gerapporteerd op vlak van omgaan met probleemgedrag dan in gezinnen met een laaggeschoolde moeder. Draagkracht bij bepaalde opvoedingssituaties is hoger in de groepen met moeders met een diploma SO en HO in vergelijking met moeders zonder diploma SO. Tussen gezinnen met Belgische en Niet-Belgische moeders zijn er geen significante verschillen in gerapporteerde draagkracht.

Opvoedingsbelasting op 30 en 36 maanden. De meerderheid van de respondenten meent de opvoeding van hun kind goed aan te kunnen (93,7% op 30 maanden; 94,5% op 36 maanden), ook al zijn er bijna bij iedereen wel eens wrijvingen. Iets minder respondenten vinden dat hun kind een gemakkelijk op te voeden kind is (70,3% op 30 maanden; 67,6% op 36 maanden). Ongeveer een derde van de respondenten geeft aan dat de opvoeding van hun kind veel van hun krachten vergt. Voor minder dan 12% van de respondenten kost de opvoeding van het kind zoveel energie dat anderen (zoals partner of kinderen) wel eens te kort komen (11,7% op 30 maanden; 6,1% op 36 maanden). Ongeveer 4% ervaart het opvoeden van het kind als een hele belasting voor zichzelf. Rond de 11% van de respondenten vindt hun kind niet eenvoudig op te voeden (zelfde percentage op zowel 30 als 36 maanden). Ongeveer een vijfde van de respondenten heeft af en toe wel eens het gevoel dat ze het kind niet kunnen uitstaan. Rond de 2% vindt dat hun kind voor problemen in de opvoeding zorgt (2,1% op 30 maanden; 1,3% op 36 maanden; respectievelijk 7,2% en 5,2% twifelen daaraan), dat ze dit kind met de beste wil van de wereld niet kunnen hanteren (2,9% op 30 maanden; 3,4% op 36 maanden; respectievelijk 3,3 en 2,3% twifelen daaraan). Ten slotte meent rond de 1% van de respondenten dat ze de greep op hun kind verliezen, dat de situatie met het kind hen volledig boven het hoofd groeit, en dat het kind maar in een tehuis moet worden geplaatst.

Er zijn geen significante verschillen in opvoedingsbelasting naargelang het diploma of de herkomst van de moeder.

Opvoedingsgedrag op 30 en 36 maanden. Warme en ondersteunende opvoedingsgedragingen worden frequent (meer dan 98%) gerapporteerd op beide meetmomenten, met in de top drie van meest gerapporteerd gedrag 'knuffelen', 'praten met kind tijdens de verzorging' en 'de reden nagaan waarom het kind weent'. Spelen met het kind komt bij ongeveer vier vijfden 'vaak' tot 'altijd' voor op 30 maanden

en bij drie vierden op 36 maanden. In grote lijnen rapporteert rond de 90% van de ouders vaak tot altijd opvoedingsgedrag waarbij zelfstandigheid bij het kind wordt aangemoedigd (iets zelf doen of proberen, ontdekken, zelf keuzes laten maken). Ook het bieden van supervisie of veiligheid wordt zeer frequent gerapporteerd. Meer dan 90% geeft aan vaak tot altijd voor een vaste routine in de dagindeling te zorgen, vaste tijdstippen voor maaltijden en bedtijd te voorzien, duidelijk te zijn tegenover het kind over wat wel en niet mag, en door te zetten wanneer het kind niet wil tegemoet komen aan de wens van de ouder. Iets minder dan 10% zegt snel toe te geven wanneer het kind iets wilt of eist. Vermijden dat het kind te veel prikkels krijgt, wordt door 64 tot 71% gerapporteerd. Opvoeders rapporteren een frequent gebruik van sociaal belonen zoals applaudiseren of flink/bravo zeggen als het kind iets nieuws kan, een knuffel, kusje of complimentje geven wanneer het kind gewenst gedrag stelt, of laten zien blij te zijn als het kind positief gedrag stelt. De respondenten reageren frequent (92%) op ongewenst gedrag door het kind aan te kijken en nee te zeggen. Het verheffen van de stem gebeurt door ongeveer 60% van de opvoeders. Zich boos tonen, gebeurt bij ongeveer 77% op 30 maanden en bij 81% op 36 maanden. Het geven van een straf onder de vorm van iets prettigs afnemen, gebeurt bij 59% op 36 maanden en bij 63% op 30 maanden nooit of zelden. Een derde doet dit soms, en minder dan 10% vaak tot altijd. Iets onprettigs laten volgen op ongewenst gedrag wordt door bijna de helft van de respondenten als vaak of altijd gemeld op 30 maanden, terwijl dit op 36 maanden 57% is. Iets meer dan een derde van de opvoeders zegt dit soms te doen. Slechts rond de 3 à 4% van de opvoeders negeert vaak tot altijd ongewenst gedrag, ongeveer een vierde doet dit soms, en tussen de 71 à 73% doet dit nooit tot zelden. Iets minder dan 2% zegt vaak tot altijd toe te geven als een kind iets wil om te vermijden dat het boos zou worden of huilen, ongeveer een vijfde geeft aan dit soms te doen, maar ongeveer 77% op beide meetmomenten zegt dit nooit tot zelden te doen. Ongeveer de helft zegt het kind vaak tot altijd apart zetten, twee vijfden doet dit soms, en 11% nooit tot weinig. Het geven van een tik gebeurt door 63,3% nooit tot weinig op 30 maanden, en bij 68,3% nooit tot weinig op 36 maanden. Ongeveer een vijfde geeft aan soms een tik te geven, terwijl 8,7% op 30 maanden en 6,6% op 36 maanden vaak tot altijd een tik geeft bij ongewenst gedrag. Het ruwer omgaan met het kind bij lastig of zeurderig gedrag gebeurt bij 66,5% van de opvoeders op 30 maanden nooit tot weinig, op 36 maanden is dat 63,9%. Ongeveer een derde van de opvoeders doet dit soms, en rond de 5% geeft aan vaak tot altijd het kind harder aan te pakken.

Wanneer de moeder geen diploma SO heeft, wordt er meer warmte en ondersteuning en meer aanmoedigen van zelfstandigheid gerapporteerd dan wanneer de moeder een diploma HO heeft behaald (wanneer het kind 30 maanden is). Er is sprake van significant minder supervisie naarmate men een hoger diploma heeft. Er is meer regelmaat bij moeders met een diploma hoger onderwijs dan moeders zonder diploma SO (op 36 maanden). Er komt significant meer sociaal belonen voor indien de moeder geen of wel een diploma SO heeft dan wanneer ze een diploma HO heeft, maar dit enkel op 36 maanden. Ten slotte is er een hoger gemiddelde op toegeeflijk gedrag, zowel op 30 als 36 maanden, bij de groep zonder diploma SO in vergelijking met de groep met een diploma HO.

In gezinnen waar moeders niet-Belg zijn wordt significant meer warmte en ondersteuning gerapporteerd op de drie meetmomenten dan de gezinnen waar moeders Belgische zijn (30 en 36 maanden). Supervisie wordt meer gerapporteerd wanneer moeder Belgische is, maar dit is enkel zo op de leeftijd van 30 maanden, waardoor deze bevinding eerder inconsistent is. Er wordt significant meer regelmaat gerapporteerd bij Belgische moeders dan niet-Belgische, al neemt het effect wel af met de leeftijd.

Gezinsfunctioneren op 30 maanden. Een redelijke proportie respondenten (van een vierde tot bijna 46%) geeft aan soms problemen te ervaren met steun en communicatie binnen het gezin. *Gebrek aan betrokkenheid* komt bij een kleinere groep voor: slechts 1 tot 4% van de ouders ervaart hier duidelijk problemen, terwijl tussen de 4 tot 18% soms problemen op dat vlak rapporteert. Wat *problemen in de partnerrelatie* betreft, is er bij 2 tot bijna 6% sprake van duidelijke problemen, en bij 19 tot bijna 30% een beetje of soms problemen. Bijna een derde vermeldt dat men het een beetje of duidelijk oneens is over hoe de kinderen opgevoed moeten worden. Er is echter wel redelijk veel *geborgenheid* in het gezin (bij 69 tot 80% is dit duidelijk aanwezig), 14 tot 24% meent dat die er soms is, en bij 4 tot 6% is die er helemaal niet. Er lijken het meest problemen te zijn met het 'samen dingen doen'.

Hoe lager het diploma, hoe meer gebrek aan steun en communicatie er gerapporteerd wordt. Bij de groep van laagst geschoolde moeders wordt significant minder gebrek aan betrokkenheid gerapporteerd. Tenslotte rapporteren de respondenten in de groep van moeders met een diploma HO significant meer geborgenheid dan de twee andere groepen. In het geval dat moeders niet van Belgische herkomst zijn, is er sprake van meer gebrek aan steun en communicatie, meer problemen in de partnerrelatie, en minder geborgenheid in het gezin dan wanneer moeders wel van Belgische afkomst zijn.

Belastende gebeurtenissen op 30 maanden. Sinds de vorige bevraging (wanneer het kind 12 maanden was) heeft ongeveer vier vijfden van de groep geen enkele gebeurtenis meegemaakt die als negatief en ingrijpend ervaren wordt. Iets minder dan 15% maakte één negatief, ingrijpende gebeurtenis mee, en 3,4% twee.

Mentale gezondheid op 30 maanden. Iets meer dan een vijfde rapporteert op het moment dat het kind 30 maanden is een beetje tot veel meer dan gewoonlijk slaaptekort door zorgen en druk. Rond de 12% kan de eigen moeilijkheden niet de baas en voelt zich de laatste tijd ongelukkig en neerslachtig. Ongeveer 8% is de laatste tijd het vertrouwen in zichzelf kwijtgeraakt en 5% heeft zich de laatste tijd als een waardeloos iemand beschouwd. Er zijn geen significante verschillen op vlak van mentale gezondheid naargelang opleiding of herkomst van de moeder.

Sterke kanten en moeilijkheden van het kind op 36 maanden. Omdat er voor de vragenlijst Sterke kanten en moeilijkheden geen normen beschikbaar zijn voor Vlaamse of Nederlandse kinderen behorende tot deze leeftijdsgroep, zijn de schaalscores vergeleken met Britse normen. Bij 8,6% van de kinderen is er sprake van licht verhoogde scores voor het totaal aantal problemen, 3,5% heeft een hoge score en 1,2% een zeer hoge score. Voor zowel de categorieën 'milde' als 'matige tot ernstige' problemen ligt de prevalentie in de JOnG! steekproef lager dan de Britse vergelijkingsgroep. Er wordt het minst enige vorm van emotionele problemen gerapporteerd, bij ongeveer 13% van de kinderen. Hyperactiviteit/aandachtstekort wordt ongeveer bij 14% van de kinderen gemeld in verschillende gradaties. Gedragsproblemen worden vaker aangegeven, bij ongeveer 18% van de kinderen, evenals problemen met leeftijdsgenoten, met ongeveer 17%. Prosociaal gedrag is bij deze leeftijdsgroep nog niet altijd aanwezig, bij ongeveer 27% van de kinderen is er melding van afwezigheid van sociaal gedrag.

In gezinnen met moeders met een diploma HO worden significant minder gedragsproblemen gerapporteerd dan in gezinnen met moeders met een diploma SO. Bij moeders zonder diploma SO worden er significant meer problemen met leeftijdsgenoten en minder prosociaal gedrag gerapporteerd dan bij moeders met een diploma HO, en bij moeders met een diploma HO wordt er minder hyperactiviteit/aandachtstekort dan in de twee andere groepen. Er worden meer emotionele problemen en problemen met leeftijdsgenoten gesignaleerd wanneer de moeders niet van Belgische afkomst zijn.

Correlaties tussen de variabelen in de studie. In hoofdstuk 5 rapporteren we Pearson correlaties, die significante verbanden aantonen tussen opvoedingsgedrag en beleving, waarbij het vaker corrigeren van gedrag (een tik geven, het kind ruwer behandelen, boos worden, de stem verheffen, iets plezierigs afnemen, iets onprettigs laten volgen op het kindgedrag, of apart zetten van het kind) en meer toegeeflijk gedrag van ouders samenhangen met minder draagkracht in de opvoeding, het ervaren van de opvoeding als een kost, en meer opvoedingsbelasting. Ouders die deze opvoedingsgedragingen vaker rapporteren, geven ook meer emotionele problemen bij zichzelf aan, evenals meer moeilijkheden en minder prosociaal gedrag bij hun kind. Een meer negatieve opvoedingsbeleving hangt samen met meer probleemgedrag bij zowel ouder als kind. Een minder adequaat gezinsfunctioneren (gebrekkige steun en communicatie, weinig betrokkenheid, relatieproblemen en weinig geborgenheid) blijkt een significant verband te hebben met een meer negatieve opvoedingsbeleving (minder doeltreffendheid in het omgaan met het gedrag van het kind en opvoedingssituaties, meer lasten en minder lusten in de opvoeding). Het verband tussen gezinsfunctioneren en ouderlijk gedrag is daarentegen beperkt.

Conclusies. In een laatste hoofdstuk formuleren we enkele opmerkingen bij de resultaten en kritische bedenkingen bij het opzet van de studie. We wijzen er op dat de resultaten en kencijfers niet generaliseerbaar zijn naar de volledige steekproef van moeders en vaders van jonge kinderen in Vlaanderen. Vaders, gezinnen met een lagere opleiding zijn ondervertegenwoordigd, en de groep van niet-Vlaamse ouders is een kleine en heterogene groep.

Wat de opvoedingsbeleving betreft, stellen we vast dat ouders zowel lusten als lasten bij de opvoeding rapporteren. Qua lasten valt op dat een redelijk percentage van de gezinnen financiële lasten rapporteert, en hieraan gerelateerd wijzen we het gezinsbeleid naar onderzoek dat een verband aantoonde tussen financiële stress en de opvoeding van kinderen. Daarnaast valt op dat niet alle ouders steun ondervinden van hun nabije omgeving of de ruimere 'gemeenschap'. Het huidige gezinsbeleid zet sterk in op een 'pedagogische civil society', waarin ouders, jongeren, buurtbewoners, familie, vrijwilligers, diverse organisaties en professionelen samen activiteiten organiseren rond het grootbrengen van kinderen. Het lijkt van belang dat erover gewaakt wordt dat alle ouders zich gesteund weten door de ruimere context.

Met dit onderzoek is voor het eerst een bevraging gebeurd over het ouderlijk opvoedingshandelen bij ouders van jonge kinderen. De vragenlijst die daarvoor is gebruikt, lijkt een nuttig instrument te zijn, maar houdt de beperking in dat er op slechts één inhoudelijke en één methodologische manier informatie is verzameld. Ouders rapporteren veel positief opvoedingsgedrag, dat in de literatuur blijkt samen te hangen met een positieve ontwikkeling van het kind. Voor het gebruik van sommige reacties op ongewenste gedragingen van jonge kinderen zoals een tik geven of ruwer met het kind omgaan, kan misschien wel via communicatiestrategieën op alternatieven gewezen worden.

Ten slotte is voor het eerst op grote schaal probleemgedrag bij kinderen van 36 maanden bevestigd. Omdat er weinig vergelijkingsmateriaal is, kunnen we hierover weinig uitspraken doen. Dit leidt ons tot

de suggestie om op regelmatige tijdstippen probleemgedrag bij jonge kinderen in kaart te brengen, zodat vergelijkingsmateriaal voorhanden is.

Hoewel de onderzochte verbanden tussen de variabelen geen uitspraken toelaten over causaliteit, formuleren we op basis van vastgestelde significante correlaties volgende adviezen: binnen de preventieve gezinsondersteuning zou men extra oog kunnen hebben voor het corrigeren van gedrag bij het kind en toegeeflijk gedrag van ouders en mogelijke alternatieven daarvoor, omdat deze opvoedingsgedragingen niet alleen samenhangen met een meer negatieve opvoedingsbeleving, maar ook met gerapporteerde problemen bij het kind en de ouder zelf. Daarnaast menen we dat het zinvol is om aandacht te besteden aan de opvoedingsbeleving van ouders binnen de preventieve gezinsondersteuning, omdat deze samenhangt met verschillende andere aspecten van functioneren bij ouder, kind en gezin. Ten slotte is het zinvol om zicht te krijgen op het functioneren van de subsystemen (ouders, partners) en de dynamieken binnen het gezin, om de opvoedingsbeleving beter te kunnen begrijpen.